

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

การศึกษาในบทนี้ จะเป็นการศึกษาค้นคว้าที่ถ่วงถ่วงก่อน ซึ่งจุดประสงค์อยู่ที่การมุ่งหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยโดยทั่ว ๆ ไป เพื่อเป็นการปูพื้นฐานไปสู่ความเข้าใจในการมีวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยอย่างกว้าง ๆ อันจะนำไปสู่บทที่ ๔ ซึ่งจะ เป็นบทการทดสอบสมมติฐานว่าจะ เป็นจริง เพียงใด

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนั้น เนื่องจากการปกครองแบบประชาธิปไตยยังเป็นของใหม่สำหรับชาวไทย เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีและการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชอันยาวนาน ยังคงฝังจิตฝังใจประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่อยู่อีก และเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะยึดอยู่กับความนิยมและยอมรับในอำนาจ ความนับถือในระบบอาวุโส ตลอดจนนับถือผู้มีฐานะมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจ จึงปรากฏว่ามีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยที่ยึดมั่นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเดิมหรือแบบอำนาจนิยม นอกจากนี้ สถาบันต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ยังไม่ได้ยอมรับกลมเกลียวจิตใจของชาวไทยให้มีลักษณะ เป็นประชาธิปไตยมากนัก ทั้งนี้นับตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สถานที่ทำงาน สถาบันทางการเมืองและสื่อมวลชน จึงมีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยที่ยึดมั่นในค่านิยมเหล่านี้อยู่ เช่น ความนิยมในระบบเจ้าขุนมูลนาย การยึดอยู่กับตัวบุคคลมากกว่าหลักของเหตุผล การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การรังเกียจ การริเริ่มและการเปลี่ยนแปลงต้องมาจากเบื้องบน การยึดถือเกี่ยวกับความแตกต่างทางฐานะของบุคคลทั้งทางเศรษฐกิจและสถานภาพในสังคมไทย และการยอมรับว่ากิจกรรมของบ้านเมือง เป็น เรื่องของหลวง

ชาวบานไม่สมควร เขาไปยุ่งเกี่ยวกับ ๑ เป็นต้น

นอกจากสาเหตุดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีกโดยเฉพาะสาเหตุจากกระบวนการอบรมกล่อมเกล่าในทุกขั้นตอนของชีวิต จะมีความสำคัญต่อการสร้างบุคคลิกภาพแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ อันมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของคนไทยโดยทั่วไป ในเรื่องเหล่านี้จะได้อธิบายในรายละเอียดในหัวข้อต่อ ๆ ไป

ลักษณะทั่วไปของสังคมไทย

โคลแมนเคยเขียนไว้ว่าประเทศด้อยพัฒนามีลักษณะเด่น ๆ หลายประการ กล่าวคือ มีลักษณะผสมของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศดังกล่าว ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นประเทศกสิกรรม พลเมืองยังขาดการศึกษาและรายได้ประชาชาติต่อหัวต่ำ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและภูมิศาสตร์ในส่วนที่ทันสมัยมีระดับสูง แต่ในสังคมทั่วไปยังมีระดับต่ำอยู่ ส่วนที่ไม่ทันสมัยเป็นส่วนสำคัญในสังคมทั่วไป ส่วนการอุตสาหกรรมก็เพิ่งเริ่มจะมีการพัฒนา ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าระบอบการปกครองของประเทศด้อยพัฒนาทันสมัยแต่เปลือกภายนอก แต่ภายในมักจะเป็นระบบดั้งเดิม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองก็เป็นแบบผสมผสาน คือทั้งส่วนที่ทันสมัยอยู่ในส่วนที่ล้าสมัยในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีความแตกต่างกันอย่างมากมากระหว่างชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งมักจะได้รับอิทธิพลตะวันตก กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง อันได้แก่มวลชนทั่วไป ซึ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและทัศนคติแบบคนพื้นเมือง

Wendell Blanchard, et. al., Thailand : Its People, Its Society, Its Culture (New Haven : Human Relations Area Files, Inc., 1958), pp.439-88, 480-5. อ้างใน ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเบื้องต้น อำนวยผลและการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์, ๓ (กุมภาพันธ์, ๒๕๑๗), ๑๕ - ๒๐.

อยู่ ทำให้กลุ่มผู้ปกครองกระทำตัวประหนึ่ง เป็นปากเสียงและตัวแทนของปวงชนทั้งหมด^๒

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งซึ่งมีลักษณะบางประการพ้องกับสิ่งที่โคลแมนได้ตั้งข้อสังเกตไว้เป็นการทั่วไป กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาช้านาน จึงยังยึดถือระเบียบประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ ประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวไทยยังนับว่ามีอยู่น้อยมาก หรือมีปรากฏบ้างก็ยังไม่แพร่หลาย ตรงกันข้าม การอาศัยสัมพันธ์ภาพแบบสายโลหิตและมิตรสหาย เป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ การเป็นคนเนื้อตัวในใจกลางของคลัง เพราะมีความจำเป็นต่อพืชธรรมชาติ ซึ่งตนเองไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถใช้ความคิดและความเข้าใจในสิ่งที่ยังยาก การถือฐานะ เป็นของสำคัญกว่าความมั่งคั่งและสามารถ และมีความรักในถิ่นที่อยู่ไม่ขอย้าย^๓ ยังเป็นค่านิยมที่มีอยู่และมีความแพร่หลาย ค่านิยมดังกล่าวนี้ผสมกลมกลืนกับสิ่งที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยของคนที่ยึดมั่นไม่คร่ำครวญ ไม่ชอบการบังคับผู้อื่น มีจิตใจเมตตาปราณี ไม่มีความทะเยอทะยานอย่างแรงกล้า รักสงบ ชอบสนุกและไม่รอบชังใจใคร เป็นอาทิ^๔ อย่างไรก็ตาม การศึกษาลักษณะทั่วไปของสังคมไทยอันมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยนี้ เรา

^๒ James S. Coleman, "The Political System of the Developing Areas," in The Politics of the Developing Areas, ed. by Gabriel A. Almond and James S. Coleman (Princeton: Princeton University Press, 1960, p. 258.

^๓ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและหลักการพัฒนาชุมชน (พระนคร : โรงพิมพ์เกื้อกูล, ๒๕๐๖), หน้า ๕๘.

^๔ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๒๖.

จำเป็นต้องศึกษาถึง ครอบครัวไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ทัศนคติที่ประชาชนมีต่อการเมือง การศึกษาของประชาชน ตลอดจนการนับถือศาสนาพุทธด้วย

จากการวิจัยของคณะอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้พบว่า ลักษณะของครอบครัวในประเทศไทยโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๖.๕๑ เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่และลูก หากจะมีครอบครัวหลายครอบครัวอยู่ในบ้านเรือนเดียวกันก็จะมีเป็นส่วนน้อย อาชีพหลักของครอบครัวเหล่านี้ได้แก่อาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อจากบรรพบุรุษ นอกจากนี้ประชาชนยังไม่ชอบขายดิน คือร้อยละ ๘๕.๕๖ เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่เดิมมากกว่า ๕ ปี ขึ้นไป นอกจากนี้ยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ๕

"ทัศนคติของครอบครัวไทยถือว่า ผู้มีอาวุโสเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้มีอาวุโสรองลงมาจะต้องเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่จะขัดแย้งโต้เถียงไม่ได้ คงจะเห็นได้จากคำพังเพยของคนไทยว่า "เดินตามผู้ใหญ่ สุนัขไม่กัด" ความมีอำนาจเด็ดขาด (Absolute Power) ของผู้มีอาวุโสนี้น่าจะมีประวัติสืบเนื่องมาจากลัทธิเจ้าขุนมูลนาย (Feudalism) ของไทยเรตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะถือกันว่าพ่อบ้าน พ่อเมืองและพ่อขุน เป็นหัวหน้าของครอบครัว หัวหน้าเมือง และหัวหน้าประเทศ เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในภาระกิจต่าง ๆ แทนผู้น้อยและผู้อยู่ใต้งกับมีบุตร คำสั่งของพ่อบ้าน พ่อเมือง และพ่อขุน ลูกบ้าน ลูกเมือง และไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินจะต้องปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อความดำรงอยู่ของบ้านเมืองและประเทศชาติ ด้วยความเชื่อและทัศนคติเช่นนี้ จึงสามารถทำให้สถาบันทางสังคมและการเมืองของไทยที่มีอยู่แต่เดิมมาเจริญเติบโต และมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน"

๕ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๔๒ - ๓, ๓๓๑.

การถ่ายทอดความเชื่อโดยการอบรมสั่งสอนกันในครอบครัวเช่นนี้ ทำให้เป็นนิสัยฝังแน่นอยู่กับความรู้สึกและความคิดของชาวไทยอย่างหนึ่ง คือคนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับความคิดเห็นของผู้มีอาวุโสกว่าตน ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์อะไรต่อหน้าผู้คนมาก ๆ มีความเชื่อมั่นในตนเองต่ำ แต่มักจะเห็นลลอยตามความเห็นของผู้รอบรู้อำนาจไป ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ชัดเจนแม่แต่ในหมู่นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของไทย นอกจากนั้น ยังเคารพในผู้มีอำนาจวาสนา ยังมีความยึดมั่นและไว้วางใจผู้นำอยู่เป็นอันมาก ความตั้งใจในเรื่องนี้ยังมีอยู่อย่างเห็นได้ชัดจากคำถามที่ถามว่า ถ้าท่านขาดแคลนน้ำหรือพายุพัดโรงเรือนพัง ท่านจะอย่างไร มีผู้ตอบว่าให้ทางราชการช่วยเหลือถึงร้อยละ

๕๔.๘๑ ^๖

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีประชากรทำมาหากินเลี้ยงชีพอยู่ใน Sector Primary มากที่สุด หมายความว่า เป็นประเทศที่กำลังพัฒนา แรงงานที่โตเป็นแรงงานหนัก ผลตอบแทนที่ได้เมื่อคิดเป็นสัดส่วนแล้วน้อยกว่าประชากรที่ทำงานทางคานบริหารมาก เมื่อรายได้ของประชาชนต่ำ โอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ย่อมมีโอกาสน้อยมากเป็นธรรมดา นอกจากนั้น การที่ประชาชนมีอาชีพการเกษตรกรรมเช่นนี้เป็นเหตุให้ประชาชนอยู่อาศัยกระจุกกระจายกันออกไป ยากแก่การกระจายความรู้ความเข้าใจทางการ เมืองสมัยใหม่เป็นทวีคูณ ^๗ เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนทั่วไปจึงขาดความสนใจที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้นว่า ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแต่ละครั้งปรากฏว่ามีผู้ไปลงคะแนนเสียงไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ของประชากรผู้มีสิทธิออกเสียงสักครั้งเดียว

เมื่อพิจารณาลักษณะความเป็นมาทางการเมืองของไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงสมัยสมัยที่เริ่มมีการปฏิรูประบบการบริหารและการปกครองให้เป็นแบบตะวันตกในรัชกาลที่

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

๔ และ ๕ ต่อมาก็คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน การปกครองมาแทบทุกสมัยเน้นการใช้อำนาจจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ประชาชนเป็นผู้รับแต่ไม่เคยริเริ่มการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลย นอกจากนั้นสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ และของราชการเองก็หาใครสนใจที่จะแพร่ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองของประชาชนจึงมีลักษณะมุ่งที่จะสนองความต้องการของรัฐและอำนาจการปกครองของราชการ หรือไม่ก็รู้อย่างผิวเผินตามสื่อที่เขาเรียกขานกันเท่านั้น หากได้เข้าใจถึงเนื้อหาสาระสำคัญของกรปกครอง หรือกลไกต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ช่วยให้เขาไปมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ เป็นต้นว่า มีประชาชนถึงร้อยละ ๔๘.๘๘ ตอบว่าไม่ทราบว่ประชาธิปไตยคืออะไร แต่กลับว่าเมืองไทยปกครองประเทศแบบประชาธิปไตยถึงร้อยละ ๕๘.๗๖^๔ อันแสดงถึงความไม่รู้อย่างแท้จริงว่าการมีจิตใจแบบประชาธิปไตยเป็นเช่นไร

สาเหตุที่ทำให้ลักษณะของทัศนคติทางการเมืองของคนไทยโดยทั่วไปเป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจากการศึกษาเป็นต้นเหตุ กล่าวคือ แบบเรียนทางสังคมศึกษาแทบทุกระดับมีปัญหาในเรื่องการอธิบายลักษณะการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้เด็กได้เข้าใจในวิถีทางที่ถูกต้องมีใช้อธิบายว่าประชาธิปไตยเป็นเพียงลัทธิการเมืองเท่านั้น แต่เป็นวิถีชีวิตและอุดมคติในตัวเอง^๕ และขณะนี้ชาวไทยอีกประมาณร้อยละ ๒๕ - ๓๐ ที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘, ๘๑.

^๕ คู่มือของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๕). เปรียบเทียบกับแบบเรียน วิชาหน้าที่พลเมือง ประโยชน์นิยมศึกษาตอนต้นและปลาย และ พินิจประชาธิปไตย ของกระทรวงศึกษาธิการแล้วจะเห็นความแตกต่างของการอธิบายถึงลัทธิการเมืองต่าง ๆ อย่างมาก.

และยังมีอีกประมาณร้อยละ ๓๐ อยู่ในวิทยาลัยที่จะพิมพ์หนังสือไว้ เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔^{๙๐} นอกจากนี้ยังอยู่ที่ตัวครูควย ซึ่งโดยทั่วไปไม่มีใครการสอนและฝึกหัดให้เด็กมีลักษณะ เป็นประชาธิปไตยโดยมากกว่าจะสอนเพียงว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ทั้งยังปรากฏว่าสื่อมวลชนในประเทศไทย หากใครสนใจที่จะเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนเลย รายงานส่วนใหญ่ของวิทยุและโทรทัศน์เป็นรายงานบันเทิงที่ฟังไรสาระและสนุกเอาเผากินอีกควย^{๙๑} การศึกษาของประชาชนจึง เป็นจุดสำคัญที่มีผลกระทบต่อความเชื่อทางการเมืองของประชาชนโดยตรง

นอกจากการศึกษาแล้ว สังคมไทยยังมีชาวพุทธอยู่ถึงร้อยละ ๘๓.๖ ดังนั้น พุทธศาสนา จึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในทางการเมือง การปกครองพอสมควร กล่าวคือ หลักธรรมโดยทั่วไปสอนให้คนรักสันติ สมานฉันท์และรู้จักการให้อภัย รู้จักเหตุผล มีใจหลังแข็งอะไรอย่างง่าย ๆ และงมงาย กลอนจนพระสงฆ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ก็มีได้เกินเลยไปถึงพิธีทางไสยเวทย์อันเป็นของศาสนาพราหมณ์ ส่วนการรศน์ นามนัต การทำสายสิญจน์ผ้ายันต์ สักยันต์ เลี้ยงผี เสกเป่าคาถาคาง ๆ นานา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ติดมาจากศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในเหล่าที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองเหมือนกัน เพราะจะกลายเป็นผู้ไร้อะไรเหตุผลและเชื่ออะไรงมงาย เช่นถือโชคลูกกลาง อยากรักความ ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์การปกครองของไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ศาสนาพุทธจะเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจ เพราะสอนให้คนมีขันติธรรมคือความอดกลั้น อย่างภาษิตที่ว่า "พญไปสองไพเบี้ย เบียบเสียคำสิ่งทอง" สังคม

^{๙๐} ชูเกียรติ อุกะพันธ์ และ อิศสระ ปันจุก, "สัมภาษณ์นายเกรียง เอี่ยมสกุล," วิทยาสาร, ๒๓ (กรกฎาคม, ๒๕๑๕), ๕๘.

^{๙๑} กรรณิการ์ อนันตชัย, "การสมมนาแห่งชาติ วิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา," ยูงทอง, (กรกฎาคม, ๒๕๑๒), ๔๓.

ไทยจึงมีแต่ความอดทนเรื่อยมา

สรุปแล้วลักษณะทั่วไป ของสังคมไทยนั้น เป็นสังคมของการยกย่องในอำนาจ อำนาจนี้มักจะเห็นได้ชัดเจนนในระบบราชการ แต่อำนาจนี้ก็มีได้จำกัดวงอยู่แต่ในหมู่ข้าราชการทหาร ตำรวจและพลเรือนเท่านั้น เอกชนคนธรรมดาสามัญมีอำนาจได้ตามีเงิน เพราะสังคมไทยนับถือเงินเป็นใหญ่และไม่สนใจกับภูมิหลังของผู้มีเงินด้วย สังคมที่ให้การยกย่องผู้มีอำนาจ มีลักษณะที่เด่นชัดในการให้ความเคารพยำเกรงในผู้มีบารมี อำนาจจึงเป็นสิ่งที่คนจำนวนมากไปหา สังคมไทยยัง เป็นสังคมของการเคารพผู้มีอาวุโส ซึ่งสืบเนื่องมาจากครอบครัวไทยได้อบรมมาเป็นแบบนี้ อันทำให้เด็กไม่กล้าแสดงออกทั้งทางวาจาและกายต่อหน้าผู้ใหญ่มากนัก และสังคมไทยเป็นสังคมเกษตร ซึ่งต้องพึ่งธรรมชาติอยู่ตลอดเวลา จึงมักเชื่ออะไรอย่างง่าย ๆ และกำหนดความสัมพันธ์กันด้วยระบบวงศ์ญาติญาติภาพิตี รวมทั้งมีความรักพวกพ้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือคนไทยส่วนใหญ่ยังนิยมรับราชการ เพราะถือว่าเป็นงานมีเกียรติและมีอำนาจวาสนา^{๑๒} ลักษณะบางประการ ของสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของการ เมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา แต่เมื่อวิเคราะห์ดูจากครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจ ทักษะที่มีต่อการ เมืองและอิทธิพลของศาสนาพุทธแล้ว ยังเห็นว่าลักษณะส่วนใหญ่ของสังคมไทยยัง เหมือนเดิม

การศึกษาถึงลักษณะทั่วไป ของสังคมไทยนี้ มีจุดประสงค์อยู่ที่การปูพื้นฐานไปถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมิใช่เกิดจากตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งหรือเพียงปัจจัยเดียว แต่เกิดจากหลายปัจจัย นอกจากนั้น ลักษณะของสังคมไทยยังมีประโยชน์ต่อการอธิบายถึงกระบวนการอันกลมกลืนของการ เมืองของไทยอีกด้วย ซึ่งมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยโดยตรง อันจะได้วิเคราะห์ในรายละเอียด

^{๑๒} สยามรัฐ, ๘ เมษายน ๒๕๑๗, หน้า ๑๐.

ในหัวข้อถัดไป

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย:

รายงานการวิจัยในอดีต

จากการศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสังคมไทยที่ผ่านมา เราพบจะรูและสังเกตเห็นได้ว่า ในปัจจุบันนี้ ชาวไทยส่วนใหญ่ยังมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยค่อนข้างจะแน่นอนทั้งที่ประเทศไทยได้มีการพัฒนาทางการเมืองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตยถึง ๘๓ ปีเต็ม ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่อยู่ที่กระบวนการอบรมกล่อมเกลาคิดตั้งแต่น้อยจนใหญ่ของสังคมไทย ไม่เอื้อให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เพราะประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ทักษะคติและค่านิยมที่ฝังรากลึกมาแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชอันยาวนาน ยังมีอิทธิพลมากพอที่จะทำให้การเปลี่ยนแปลงในสิ่งเหล่านี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก นอกจากนั้นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ก็เป็นเพียงลัทธิการเมืองที่ยืมชื่อของเขามา ส่วนการปฏิบัติที่แท้จริงยังคงมีการรัฐประหารและปฏิวัติ และปกครองด้วยรัฐบาลทหารมาเกือบตลอดเวลา การสร้างจิตใจแบบประชาธิปไตยของประชาชนจึงมีอุปสรรค แต่เนื่องจากการศึกษาของเราวิจัยมาพอสมควร จึงได้มีผู้คาดหวังว่า การศึกษาจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยอบรมกล่อมเกลาคิดใจของประชาชนให้เป็นประชาธิปไตยได้

ดังนั้น ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา จึงมีผู้สนใจศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในกลุ่มประชากรหลายกลุ่ม ซึ่งทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องนี้มาพอสมควร นักวิจัยคนแรก ๆ ที่เริ่มสนใจศึกษาวิจัยทางด้านนี้ได้แก่ ดร.สุจิต บุญบงการ ซึ่งได้ทำการวิจัยในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมือง เปรียบเทียบกันในเรื่องนิสิตนักศึกษา ๓ จำพวก คือ หนึ่ง นิสิตที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ สอง นิสิตที่เรียนทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และ สาม นิสิตที่เรียนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการวิจัยครั้งนี้ใช้นิสิตที่สุดท้ายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน ๓๗๕

คน ผลการวิจัยอาจสรุปได้ว่า นิสิตนักศึกษาที่มีความสนใจทางการเมืองมากพอสมควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มีความสนใจในการ เข้ามาร่วมทางการเมืองมากกว่านิสิตอีก ๒ พวก ^{๑๓}

นอกจากนั้น ยังพบว่าอิทธิพลจากการ เรียนรู้ทางคานสังคมจากสถาบันครอบครัวและจากลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคมไทย ยังมีส่วนกำหนดทัศนคติคานิยมของนักศึกษาอยู่มาก แม้จะเข้ามาอยู่ในสถาบันการศึกษาชั้นสูงถึง ๓ ปีแล้วก็ตาม เนื่องจากระบบลักษณะวิธีการศึกษาและสังคมในมหาวิทยาลัย เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้นักศึกษามีทัศนคติ คานิยมและบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ^{๑๔} ยิ่งกว่านั้น มหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่มีปรัชญาทางการ ศึกษาที่มากไปกว่าเป็นแหล่งผลิตนักวิชาชีพระดับสูง และเนื่องจากมหาวิทยาลัยไทยถูกรอบงำด้วยระบอบราชการ จึงขาดอิสระและเสรีภาพทางวิชาการมีน้อย ^{๑๕} สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้นักศึกษาไทยส่วนใหญ่ยังมีความนิ่งเฉยทางการเมืองอยู่

จากการศึกษา ดร.สุจิต ไควางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองโดยอนุমানได้ดังนี้ ประการแรก นิสิตนักศึกษาไทยเป็นผู้ที่มีการรับรู้ทางการเมือง เป็นผู้ที่ยอมรับ

^{๑๓} สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย," ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔). และ Suchit Boonbongkarn, "Higher Education and Political Development in Thailand," (Unpublished Ph. D. thesis, Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968).

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ - ๒.

ว่า รัฐบาลมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อคน ตลอดจนมีความสนใจการเมืองและรัฐบาลพอสมควร ประการที่สอง ความสนใจทางการเมืองนั้นยังไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็น active participant ในทางการเมืองคือไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และส่วนใหญ่ไม่หวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต ประการที่สาม มีความไม่พึงพอใจบางอย่างในระบบการเมืองและในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และประการสุดท้าย มีการขัดกันในกลุ่มคณาจารย์ระหว่างลักษณะแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ^{๑๖}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ สาย ภานุรัตน์ ได้ทำการศึกษาถึงทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของครูในกรุงเทพฯ-ธนบุรี จำนวน ๒๖๖ คนในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูส่วนใหญ่สนใจในทางการเมือง แต่เกือบส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมือง^{๑๗} และในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ สำเนา ขจรศิลป์ ก็ได้ศึกษาถึงทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรที่มีต่อการเมือง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การอบรมกล่อมเกลานิสิตในมหาวิทยาลัยเกษตร ไม่มีผลต่อการเพิ่มความเข้าใจการปกครองแบบประชาธิปไตยเลย^{๑๘}

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีบทความของ ดร.กมล สมวิเชียร ปรากฏอยู่ในหนังสือวรรณไวทยาการ อันเป็นความพยายามที่จะหาลักษณะเด่น ๆ ของวัฒนธรรมทางการเมืองไทย

^{๑๖} Suchit Eoonbongkarn, op.cit., pp. 122 - 50. อ้างในสุจิต บุญมงการ, หน้า ๑๑.

^{๑๗} สาย ภานุรัตน์, "ทัศนคติครูไทยต่อกิจกรรมการเมือง : การศึกษาเฉพาะครูในกรุงเทพฯ - ธนบุรี," (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล วิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒).

^{๑๘} สำเนา ขจรศิลป์, "ทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรที่มีต่อการเมือง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาพัฒนารัฐบาล มหาวิทยาลัยเกษตร, ๒๕๑๔).

โดยวิธีสั่งเหตุการณ์จากประสบการณ์ โดยกล่าวว่าในการค้นคว้าวัฒนธรรมทางการเมืองไทย จำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย ซึ่ง ดร. กมล ได้แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ กล่าวคือ ในระยะแรก เป็นระยะที่เด็กไทยยังอยู่ในครอบครัว ซึ่งสิ่งแวดล้อมในระยะนี้คือ พ่อแม่และญาติ อันมีพื้นฐานของสัมพันธภาพแบบตามสบาย คือไม่มีกฎเกณฑ์แน่ชัดหรือแก้ไขยาก มีส่วนทำให้คนไทยเป็นคนรักอิสระ^{๑๙} ไม่ชอบลู่ใต้อำนาจของบิดา มารดา และสังคมสภาพแวดล้อมต่อมาคือศาสนาพุทธ ซึ่งสอนว่าทุกข์สุขอยู่ที่บุญกรรมของแต่ละคน การรวมตัวกันเป็นองค์การต่าง ๆ จึงไม่ช่วยอะไรใครได้ และยังก่อให้เกิดการยึดถือตัวบุคคล ไม่ยึดถือระเบียบแบบแผนรวมทั้งกฎหมายด้วย นอกจากนี้การมีสังคมแบบเกษตรปลูกข้าว ก็ก่อให้เกิดประเพณีการรวมกลุ่มแบบชั่วคราวบางอย่าง เช่น การลงแขกได้เหมือนกัน^{๒๐}

ในระยะที่สอง เป็นระยะของการที่เด็กไทยเริ่มเข้าไปในสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ เป็นต้นว่าเข้าโรงเรียน เข้าสังคมในหมู่บ้าน และเมื่อเติบโตขึ้นก็ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร เด็กไทยจะเริ่มรับรู้ถึงอิทธิพลและอำนาจของราชการ ซึ่งมีข้าราชการ เป็นตัวแทนของผู้ใช้อำนาจนั้น ยิ่งบุคคลนั้นเติบโตขึ้นมาเท่าใด มีบทบาทในสังคมมากเท่าใด ความสำคัญในอำนาจของราชการจะมีมากขึ้น เป็นเงาตามตัว แต่ขึ้นอยู่กับระยะทางไกล ไกลจากศูนย์แห่งอำนาจอัน

^{๑๙} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, "ปาฐกถาเรื่องลักษณะการปกครองประเทศไทยสยามแต่โบราณ," ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพและงานการปกครองของพระองค์ (พระนคร : กรมมหาดไทย, ๒๕๐๕). และ ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, ลักษณะประจำชาติในฐานะเป็นปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติ (พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒ - ๓.

^{๒๐} กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง," ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์, หน้า ๔๘ - ๕๐.

โตแก่กรุงเทพมหานคร อำนาจราชการที่เขามาอิทธิพลต่อเด็กในระยะนี้ก็คือครู ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลกลางในการให้การศึกษา อีกรวมไปถึง ตำรวจ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน อำนาจราชการมิใช่เพิ่ง เริ่มมีในสมัยนี้ แต่เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ก็จะเห็นว่า การใช้อำนาจของพระเจ้าแผ่นดินเป็นไปอย่างกว้างขวาง ยิ่งในสังคมสมัยอยุธยาอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นหัวใจในการปกครองประเทศ ^{๒๑}

ในระยะที่สาม เป็นระยะของการ เข้ามารับระบบการเมืองจะโดยตรงหรืออ้อมนั้น อาจกล่าวได้ว่ายังเป็นของใหม่ซึ่ง เริ่มมีตั้งแต่มีกการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นี้เอง อย่างไรก็ตาม กระบวนการในระยะนี้ยังมีลักษณะที่เป็นค่านิยมของระยะที่ ๒ คือ อำนาจนิยมของข้าราชการอยู่ ดังนั้น กระบวนการเรียนรูระดับ Political Socialization นี้ จึงจำกัดตัวอยู่ในหมู่นักเรียนในพระนครและจังหวัดใหญ่ ๆ เป็นต้นว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยและครูอาจารย์ อาจจะถูกกล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรูในระยะนี้ มีอิทธิพลต่อค่านิยมในชีวิตของสามัญชนน้อยมาก และถ้ามีก็จะมีแนวโน้มไปในทางสนับสนุนอำนาจนิยมมากกว่าอย่างอื่น มากกว่าความเสมอภาคและหลักการ ซึ่งสิ่งนี้เป็นความจริงที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ^{๒๒}

นอกจากนั้น ดร.กมล ยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของประชากรบางกลุ่ม ในหนังสือเรื่องประชาธิปไตยกับสังคมไทย โดยเฉพาะค่านิยมพฤติกรรมของนักศึกษาไทย อันได้แก่ ค่านิยม อุบิสัย ทักษะต่อโลกและต่อสังคมของนิสิตนักศึกษานั้นว่า ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก ยิ่งไปกว่านั้น ค่านิยมของนักศึกษากับนักเรียนมัธยม หรือมวชชนทั่วไป ก็ไม่มีความแตกต่างกันมากนักเช่นเดียวกัน ซึ่งผิดกับนักศึกษาในต่างประเทศ กล่าวคือ

^{๒๑} คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมสมัยอยุธยา (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑ - ๓ . อ้างใน กมล สมวิเชียร, หน้า ๕๓.

^{๒๒} กมล สมวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า ๕๓ - ๘.

นักศึกษาไทยส่วนใหญ่จะไม่ค่อยสนใจการเมือง และมีค่านิยมแบบอนุรักษนิยม คือ ยังเคารพในฐานะและอำนาจของผูกครอง

สิ่งที่เห็นได้จากกรวิจัยของ ดร. เสรี ปุฒะหิตานนท์ ซึ่งพบว่านักศึกษาไทยนั้นจะมีทัศนะโดยทั่วไปคล้ายกับคนไทยโดยส่วนใหญ่ ส่วนนักศึกษาในต่างประเทศส่วนมากก็มีค่านิยมแบบเจ้าอนุคมคติ ที่เป็นดังนี้ สืบเนื่องมาจากความบกพร่องของมหาวิทยาลัยไทย อันมีลักษณะไทย ๆ กล่าวคือ ไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อค้นหาสุนทรียภาพอันล้ำลึกอย่างมหาวิทยาลัยในยุโรปและอเมริกา แต่ของเราตั้งหน้าตั้งตาผลิตข้าราชการไปรับราชการ^{๒๓} ส่วนเนื้อหาสาระในการสอนก็เน้นหนักในค่าน้ำความรู้อันไปปฏิบัติ และคู่สอนส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นข้าราชการ ซึ่งต้องอยู่ในระเบียบวินัย ถูกจัดเวลาโดยระบบราชการและถูกจำกัดเสรีภาพทางวิชาการ หรือการจัดหลักสูตรของมหาวิทยาลัย รวมทั้งการ เป็นเสือนอนกินของผู้สอนควยบรรยากาสของการศึกษาในระดับสูงแบบนี้ ไม่สามารถก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากสังคมไทยภายนอกได้^{๒๔}

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ดร. ทินพันธ์ นาคะตะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองและการ เรียนรู้ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย โดยศึกษาเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชา รัฐศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาการทหาร ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และในโรงเรียนนายทหารทั้งสามแห่ง เฉพาะเพศชาย

^{๒๓} สิบปนนท์ เกตุทัต, "บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อการพัฒนาประเทศ," ใน วรรณไวทยากร (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗. อ้างในกมล สมวิเชียร, หน้า ๔๑.

^{๒๔} กมล สมวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า ๔๒ - ๔.

จำนวน ๕๔๖ คน^{๒๕} ผลการวิจัยบางส่วนมีดังนี้

นักศึกษาไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยค่อนข้างสูง กล่าวคือ มีนักศึกษาถึงร้อยละ ๖๔.๑๓ ที่มีคะแนนรวมอยู่ในระดับสูงสุด ดังปรากฏอยู่ในตารางที่ ๑๐ เหตุที่เป็นดังนี้ ดร.ทินพันธุ์ เขียนว่า เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้นักศึกษามีทัศนคติแบบ

ตารางที่ ๑๐

ระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย

รอยละของนักศึกษา						รวม
๑๐ - ๑๙	๒๐ - ๒๙	๓๐ - ๓๙	๔๐ - ๔๙	๕๐ - ๕๙	สูง	
๐.๑๑	๑.๘๖	๓๓.๕๓	๕๔.๘๔	๕.๑๓		๑๐๐%
๗=๑	๗=๑๓	๗=๓๒๑	๗=๕๑๕	๗=๕๒		๗=๕๔๖

ที่มา : Thinapan Nakata, p. 120.

ประชาธิปไตยแตกต่างไปจากมวลชน คือการศึกษามีส่วนสำคัญที่ทำให้นักศึกษามีแนวความคิดและทัศนคติแบบตะวันตก^{๒๖} ในขณะเดียวกัน อิทธิพลของทัศนคติแบบจารีตประเพณีของไทย

^{๒๕}

Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya, 1975).

^{๒๖}

Ibid., p. 121.

ก็มีต่อนักศึกษาเช่นกัน ทำให้นักศึกษาไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติแบบเผด็จการค่อนข้างสูง^{๒๗} ดังปรากฏในตารางที่ ๑๑

ตารางที่ ๑๑

ระดับของทัศนคติแบบเผด็จการ

ร้อยละของนักศึกษา ^ก					รวม	
ค่า	๒๐ - ๓๕	๓๖ - ๕๑	๕๒ - ๖๗	๖๘ - ๘๔	๘๕ - ๑๐๐	สูง
	๐ . ๖๓	๔ . ๐๒	๔๖ . ๕๑	๔๕ . ๑๔	๓ . ๗๐	๑๐๐%
	จ = ๖	จ = ๓๘	จ = ๔๔๐	จ = ๔๒๗	จ = ๓๕	จ = ๕๔๖

ที่มา : Thinapan Nakata, p. 139.

^ก ตัวอักษร "จ" หมายถึงจำนวนนักศึกษา

นอกจากนั้น ดร.ทินพันธุ์ ยังพบว่า การศึกษาที่สูงขึ้นของนักศึกษาไม่ช่วยเพิ่มระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย^{๒๘} และก็ไม่ช่วยลดระดับของทัศนคติแบบเผด็จการเลย^{๒๙} ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินพันธุ์ สรุปว่าการที่เกิดลักษณะของการขัดแย้งกันระหว่างทัศนคติแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการนี้ เป็นลักษณะร่วมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทุกสังคม

^{๒๗} Ibid., p. 139.

^{๒๘} Ibid., p. 164.

^{๒๙} Ibid., p. 177.

ซึ่งรวมทั้งสังคมไทยด้วย การศึกษาที่ตรงกับกรณีศึกษาวิจัยของ ดร. สัจจิต และตรงกับกรณีศึกษาของ ดร. กมล สมวิเชียร ที่ว่าคนไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการรวมอยู่ด้วยกัน เป็นการขัดแย้งทางการเมืองที่ทัศนคติทางการเมือง ในเรื่องนี้ออลมอนต์และเวอร์บา ก็ได้ศึกษาไว้เหมือนกัน กล่าวคือ สิ่งที่เขาทั้งสองเรียกว่า Civic Culture เป็นทัศนคติทางการเมืองแบบผสม ระหว่างทัศนคติแบบสมัยใหม่และแบบจารีตประเพณี วัฒนธรรมแบบนี้ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งการยอมรับในอำนาจอย่างหนึ่งและความเป็นอิสระอย่างหนึ่ง^{๓๐} หรือการมีความสามารถในการ เป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง และเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี คือมีทั้งการ เห็นพ้องต้องกันและความแตกต่างกัน เป็นวัฒนธรรมที่ยอมรับให้มีการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ใหม่มากเกินไป^{๓๑} อย่างไรก็ตาม สิ่งที่อลมอนต์และเวอร์บา ศึกษาเกี่ยวกับ Civic Culture คงไม่ใช่สิ่ง เกี่ยวกับการมีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวไทย เพราะการปกครองแบบประชาธิปไตยจะคงรอดอยู่ได้โดยผู้ประชาชนส่วนใหญ่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มิใช่มีทัศนคติทั้งสองอย่างอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน เพราะสิ่งนี้มีชื่อ Civic Culture อย่างแน่นอน

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ คณะอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ทำวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการ ของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้นำแบบสอบถามไปสอบถามประชากร ๓ กลุ่ม คือ ประชาชนทั่วไป ครูทั่วไป และพระสงฆ์ทั่วไป ใน ๔ ภาคของประเทศไทยอันได้แก่ภาคกลาง ภาคใต้

^{๓๐} รัชอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๑๕), หน้า ๕๕.

^{๓๑} Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations (Boston : Little, Brown and Company, 1965), p. 5 - 6.

ภาคเหนือและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคหนึ่ง ๆ จะเลือกขึ้นมา ๒ จังหวัด จาก จังหวัดที่มีจำนวนราษฎร ไปลงคะแนนเสียง เลือกตั้งมากที่สุดและน้อยที่สุดของภาคนั้น ๆ ส่วน อำเภอก็เลือกเอาอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ อีกหนึ่งอำเภอในแต่ละจังหวัด ^{๓๒}

ผลการวิจัยครั้งนี้อาจสรุปได้ ๓ ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ประการแรกสถาบันครอบครัว ไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบ ประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น มีความไว้วางใจในผู้นำ อันเป็นลักษณะของสังคมไทยทั่วไป โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนมี อาชีพหลักกรรม มีรายได้น้อย นอกจากนี้ ชาวไทยโดยทั่วไปไม่มีความรู้และความเข้าใจ เกี่ยวกับการ เมืองการปกครองแบบผิวเผิน เพราะการอบรมกล่อมเกลாத่างสังคมทุกระดับ และทุกองค์การยังบกพร่องอยู่มาก ประการที่สอง สถาบันการศึกษาของไทยก็ไม่มีลักษณะที่ เอื้ออำนวยต่อการปกครองที่ประเทศไทยต้องการ เพราะประชาชนส่วนหนึ่งอ่านไม่ออกและ เขียนไม่ได้ อีกส่วนหนึ่งอ่านออกเขียนได้แต่ลืมไปแล้ว รวมทั้งการศึกษาในโรงเรียนก็ไม่ได้ ให้ความรู้อันแท้จริงอันเกี่ยวกับการ เมืองแบบประชาธิปไตยแก่เด็กนักเรียน โดยมีจุดบกพร่อง มาจากตัวครู แบบเรียน หลักสูตร วิธีการอบรมสั่งสอน ตลอดจนปรัชญาการศึกษาของ ไทย ในประการสุดท้าย จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ เป็นอุปสรรคขัดขวางการ ปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเลย ^{๓๓}

นอกจากผลงานการวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อันรวมทั้งผลงานการสังเกต การของนักวิชาการบางคนแล้ว ยังได้มีผู้แสดงทัศนะจากประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องทัศนคติ ทางการ เมืองของประชาชนไว้ทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ โดยส่วนใหญ่จะลง

^{๓๒} คณะรัฐศาสตร์, เรื่องเดิม, บทนำ.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕ - ๑๖๐.

ความเห็นตรงกันว่า ทัศนคติของคนไทยก่อนไปทางเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวคำปราศรัยต่อสมาชิกหน่วยวิจัยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ณ โรงแรมแมนเดียร ในวันที่อาทิตย์ที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๘^{๓๔} ถึงแม้จะมีความเห็นว่า ในกระบวนการประชาธิปไตย อย่างน้อยในทางทฤษฎีจะต้องใช้ระบบเลือกตั้งโดยออกคะแนนเสียงคนส่วนใหญ่จะต้องมีความเห็นร่วมกันจึงจะเกิดเป็นเสียงข้างมาก และเสียงข้างมากนี้เองจะเป็นผู้กำหนดให้สังคมที่เลือกกระทำตามความคิดเห็นของตน แต่ตามความเห็นของวอลเตอร์ ลิปป์แมน^{๓๕} ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ชาวอเมริกันและ เป็นนักวิชาการทางการเมืองที่หลักแหลมที่สุดคนหนึ่ง ในเรื่องการปกครองโดยชนข้างมากนั้น เขาเห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องถูกต้องเสมอไป ซึ่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ก็คิดเช่นนี้ โดยเฉพาะการไม่เห็นด้วยกับการปล่อยไหลกลุ่มพลังต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นออกนอกกรอบกรอบ จนทำให้การเมืองไร้อำนาจหรือทำให้รัฐบาลอ่อนแอ เขาทำนายว่าประเทศไทย จะทำตามรัฐบาลกึ่ง เพราะประชาธิปไตยเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สรุป ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ไม่เห็นด้วยกับประชาธิปไตยและไม่เห็นด้วยกับการแสดงออกของกลุ่มพลังต่าง ๆ ทัศนคติเช่นนี้ไม่อาจสอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นแน่นอน เมื่อเป็นแบบนี้ยังจะมีผู้นำทางความคิดและการเมืองอีกกี่ท่านที่คิดเห็นแบบ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์

นอกจากนั้น ดร.ภรที กীরติบุตร กล่าวว่าการไทยเคารพและคล้อยตามผู้มีวิญญูสูง^{๓๕} และอานันท์ อากาภิรมย์ ว่าสังคมไทยเป็นสังคมของการยกย่องผู้มี

^{๓๔} หน่วยวิจัย สมาคมสังคมศาสตร์, "คำปราศรัยของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่องบทบาทของนักวิชาการ," ณ โรงแรมแมนเดียร วันอาทิตย์ที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๘ (เอกสารโรเนียว.), หน้า ๑ - ๑๒.

^{๓๕} ภรที กীরติบุตร, ผลกระทบทางสังคมของการพัฒนาในประเทศไทย, เอกสารหมายเลข ๓๗๕๐ (สถาบันนิติศาสตร์บริหารศาสตร์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๓.

คุณวุฒิ ^{๓๖} รวมทั้งนักวิชาการบางคนกล่าวว่าคนไทยรักความเป็นอิสระและชอบทำอะไร
โดยลำพังตนเอง ^{๓๗} รวมทั้งเชื่อถือในโศลกและหัวโบราณ ^{๓๘}

เราอาจจะสรุปรวมยอดได้ว่าทั้งรายงานการ วิจัยและการ สังเกตการณ์ของนักวิชา
การในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีมากพอที่จะอธิบายว่า นับตั้งแต่ประชาชนคนธรรมดาถึง
ระดับผู้นำของประเทศต่างมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคม
ไทย กล่าวคือมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ค่อนข้างไม่ทางเผด็จการมากกว่าค่อนข้างไปทางประชาธิปไตย
อิทธิพลที่มีต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มาจากการอบรมกล่อมเกล้าหรือ
การเรียนรู้ทางสังคมตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และสถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุด
ก็คือครอบครัว โรงเรียน สถานี่ทำงานและศาสนาพุทธ ในระดับครอบครัวพบว่า เป็น
ระยะที่ปลูกฝังค่านิยมและเผด็จการมากกว่าประชาธิปไตย ในระดับโรงเรียน ถึงแม้จะ
ไม่ได้ปลูกฝังค่านิยมแบบเผด็จการโดยตรง แต่ก็ได้สอนให้เด็กนักเรียนเข้าใจอย่างถูกต้องแท้
ถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนในระดับมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยก็มีส่วนปลูกฝังทัศน
คติแบบประชาธิปไตยบ้าง แต่เนื่องจากการขาดเสรีภาพทางวิชาการ ^{๓๙} ขาดปรัชญา

^{๓๖} อานนท์ อากาภิรมย์, คำบรรยายสังคม - มนุษย์ เมืองคน สังคมและวัฒนธรรม
ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๘๖.

^{๓๗} อุดล วิเชียรเจริญ, "ค่านิยมในสังคมไทย," วารสารธรรมศาสตร์
๑ (มิถุนายน - ตุลาคม, ๒๕๑๓), ๑๔๐.

^{๓๘} สีนี กมลนาวัน, อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่มีต่อวัฒนธรรมและสังคมไทย,
เอกสารหมายเลข ๓๓๘๓ (กรุงเทพฯ : สถาบันนักศึกษพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๓๑.
และสุวิทย์ รุ่งวิสัย, "ประชาธิปไตยในเมืองไทย," วารสารสังคมศาสตร์, ๗ (กรกฎาคม,
๒๕๑๓), ๕๕ - ๖๐.

^{๓๙} ถัยอนันต์ สมุทวณิช, "เสรีภาพทางวิชาการ," พัฒนาบริหารศาสตร์, ๑๓
(เมษายน, ๒๕๑๖), ๑๘๔ - ๑๘๕.

การศึกษา^{๕๐} ทำให้นักศึกษาลักษณะของการ เป็นนักคิดนักวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งมีลักษณะของ บุคคลิกภาพแบบ เผด็จการ ควดย

ส่วนในระดับสถานที่ทำงานก็มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดบุคลิกภาพทางการเมือง แบบใหม่ ใด เนื่องจากเมื่อทำงานนั้นไปนาน ๆ บุคคลจะ เริ่มคุ้นกับกฎเกณฑ์และสภาพแวดล้อมใด ๆ ทั่ว และจะ เริ่มมีจิตใจที่สอดคล้องกับเพื่อนร่วมงาน หรือที่เรียกว่า "ถูกสังคมนกสนไป" และ ในคานศาสนาพุทธก็มีอิทธิพลต่อทัศนคติที่มีต่อการ เมืองของคนไทยควดย โดยมี การ เชื่อใน โลกหน้า มีการ เวียนว่ายตายเกิด สิ่งเหล่านี้ประกอบกับความเชื่อในเรื่องวิญญาณ และการทำนายโศค ะตาราดี ทำให้เชื่ออะไรอย่างมงงายและขาดเหตุผล ซึ่งมี โลกทัศน์ของการมีจิตใจเป็น ประชาธิปไตย โดยศาสนาพุทธแท้ ๆ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการปลุกฝังวัฒนธรรมทางการเมือง แบบประชาธิปไตย แต่จะมีคนไทยก็คนที่เข้าใจในพุทธศาสนาที่เป็นเนื้อหาสาระจริง ๆ คนส่วน ใหญ่มีความเชื่อถือในหลายสิ่งปะปนกัน

หลังจากที่เราได้ศึกษาถึงผลงานการวิจัยและขอคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมทาง การเมืองของคนไทยทั่ว ๆ ไปแล้ว ต่อไปจะแยกกรุออกมาศึกษาต่างหาก อย่างไรก็ตามก็ ครูก ก็ เป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่รวมอยู่ในประชากรกลุ่มใหญ่หรือคนไทยทั่ว ๆ ไป แต่การศึกษาต่อไปนี้ จะแยกออกมาให้เห็นเด่นชัดว่า การ เรียนรู้ทางสังคมและบทบาททางการเมืองของครูเป็นอย่างไร ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง อันเป็นการศึกษาอย่างกว้าง ๆ เพื่อนำไปสู่การศึกษาในบทต่อไป

^{๕๐} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, "อุดมคติทางการศึกษาของไทย," ใน วรรณไวทยากร : การศึกษา (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕ - ๓๖.

การ เรียนรู้ทางสังคมและบทบาททางการ เมืองของครูไทย

จากการศึกษาในหัวข้อที่ผ่านมาของบทนี้ ได้พบว่าครอบครัวไทยมีอิทธิพลต่อเด็กไทย เป็นอันมาก รวมทั้งลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคมไทยก็เป็น เบ้าหลอมที่ดีของเยาวชน^{๕๑} ครู ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเยาวชนนั้นย่อมได้รับการถ่ายทอดทัศนคตินั้น ๆ มา ในเรื่องนี้เราคงจะ มองเห็นแล้วว่า ครูไทยจะต้องได้รับการอบรมกล่อมเกลามาจากครอบครัวในรูปแบบที่เป็น เด็จการมากกว่าประชาธิปไตย แต่อิทธิพลของครอบครัวนี้จะมีมากน้อยเพียงใด ปัจจุบัน ยังไม่มีใครได้ศึกษาไว้ ส่วนการอบรมกล่อมเกล่าในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยได้รับการ ศึกษาอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

ในการ ศึกษาถึงการ เรียนรู้ทางสังคมของครูไทยในระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยตรงนั้น ในขณะนี้ยังไม่มียางานการวิจัย anybody ได้ศึกษาไว้ ดังนั้น การศึกษาจึงต้อง อาศัยรายงานการ วิจัยในเรื่องทัศนคติทางการ เมืองของนักเรียนในโรงเรียนและของนิสิต นักศึกษาในมหาวิทยาลัย เพราะครู เป็นบุคคลซึ่งมาจากการศึกษาในระดับต่าง ๆ มาแล้ว

โคลแมนได้ให้ทัศนะว่า การทำความเข้าใจในเรื่องอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อ การเมืองให้กระจ่างออกไปนั้น ให้สังเกตอยู่ที่^{๕๒}

๑. แนวทางการ เมืองซึ่งกำหนดระบบการศึกษาแต่ละระดับนั้นจะหันเหไปทางไหน
๒. ความสัมพันธ์ของระบบการศึกษากับกระบวนการ เรียนรู้ว่าจะ เขากันได้หรือขัดกัน เพียงใด
๓. สาระทางการ เมืองซึ่งบรรจุอยู่ในการศึกษาแต่ละระดับนั้น มีมากน้อยประการใด

^{๕๑} สุจิต บุญบงการ, เรื่อง เกม, หน้า ๑๘.

^{๕๒} กมล สมวิเชียร, เรื่อง เกม, หน้า ๑๑๘.

๔. ความสำคัญของอิทธิพลอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่มีเพียงใด

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้น จึงตั้งเป้าหมายการศึกษาไว้ทั้ง ๓ ฉบับที่ผ่านมาว่า รัฐมีความมุ่งหวังที่จะให้การศึกษาแก่พลเมือง... เพื่อให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย^{๔๓} แต่ถ้ามองดูจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษา เราจะพบว่า มิได้ระบุถึงระบบการปกครองแบบใด ๆ ซึ่งจะเป็นการปูพื้นฐานของบุคคลให้มีความรู้และสนใจทางการเมือง แต่จุดประสงค์ใหญ่คือการให้เป็นพลเมืองดี มีทัศนคติอันพึงปรารถนา สามารถอยู่และทำงานร่วมกับหมู่คณะได้^{๔๔} ย่อมจะไม่ใช่ว่าการสอนให้เป็นตัวของตัวเองเป็นแน่ แต่ค่านิยมแบบประชาธิปไตยนั้นเน้นความเป็นตัวของตัวเองอย่างมาก การไม่เชื่ออะไรอย่างง่าย ๆ ความเป็นไททางความคิดและความสามารถที่จะถกเถียงปัญหาที่ตนไม่เห็นด้วยได้อย่างไม่หวัหวัคกลัวภัยอันใด ทั้งนี้ การสอนให้เยาวชนมีทัศนคติอันพึงปรารถนา จึงขัดกับทัศนคติแบบประชาธิปไตย

ระบบการศึกษาจึงไม่สามารถรับเป้าหมายของการปกครองของประเทศได้ ยิ่งกว่านั้นจากการศึกษามาในหัวข้อ "ลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคม" ทำให้เราพอจะทราบอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า กระบวนการอบรมกล่อมเกลாதองสังคมไทยมิได้ใช้อำนาจของการปกครองแบบประชาธิปไตยเลย ระบบการศึกษาของไทยกับกระบวนการเรียนรู้จึงดูเหมือนจะไปในกันได้

สาระทางการเมืองซึ่งบรรจุอยู่ในการศึกษาแต่ละระดับนั้น เราจะต้องไปศึกษาหลักสูตร เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่มีผลต่อค่านิยมแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่ง

^{๔๓} คุชชิงอรรถที่ ๒๖ ๒๗ และ ๒๘ ของบทที่ ๑.

^{๔๔} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๐๓ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๑.

มีส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมแบบประชาธิปไตยโดยตรงนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวิชานี้ไว้ว่า

"ควยเหตุที่ประเทศไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย ในระหว่างที่เด็กอยู่ในโรงเรียนนั้น ครูต้องสอนให้เด็กรู้จักสิทธิของตนเองในขอบเขตของบังคับ ให้เด็กรู้จักหน้าที่ของตน และรับผิดชอบต่อหน้าที่ ให้รู้จักช่วยเหลือกับ สามารถทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะได้ ใ้มีสัมมาคารวะต่อกัน และที่สำคัญที่สุดก็คือ ให้เด็กรู้จักค้นคว้าในปัญหาของสังคมและกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อช่วยแก้ปัญหาอันเกิดขึ้น..... เน้นหนักในเรื่องฝึกอบรมให้เด็กเลื่อมใสและปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย" ๕๕

ในทางความเป็นจริงจะปรากฏว่ารายละเอียดเนื้อหาไม่ได้อธิให้เห็นแต่อย่างใดที่ว่าประชาธิปไตยนั้นคืออะไรกันแน่ ส่วนใหญ่ของวิชาหน้าที่พลเมืองจะเป็นเรื่องของการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของศาสนา เป็นคนที่อยู่ในโอวาทของสังคมและรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนใหญ่จะ เน้นหนัก ใ้เรียนตระหนักถึงหน้าที่พลเมืองในเรื่องการรับใช้ชาติ การเสียภาษีแก่รัฐ วิธีปฏิบัติตัวในสังคมและอื่น ๆ ส่วนวิชาประวัติศาสตร์และจรรยาบรรณก็เต็มไปด้วยการยกย่องสรรเสริญบุคคลในอดีตอย่าง เลิศลอย จนบางครั้งขาดเหตุผลของเนื้อเรื่อง ยิ่งพิจารณาวิธีการสอนส่วนใหญ่ในโรงเรียนมัธยมปัจจุบัน ก็ยังนิยมเน้นการบังคับให้เป็นคนว่านอนสอนง่าย ทำให้เด็กไม่กล้าถามไม่กล้าแสดงออกใด ๆ ทั้งสิ้น ๕๖ การสอนให้นักเรียนค้นคว้าทดลองในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีเลยรวมทั้งครูผู้สอนด้วย

ดังนั้น การฝึกอบรมทางประชาธิปไตยเพื่อใหม่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีทัศนคติ ค่านิยมและบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยนั้นคงจะเป็นไปได้น้อยยิ่ง หรือจะกล่าวได้ว่าเนื้อหา

๕๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๕๖ Alan E. Guskin, Changing Values of Thai College Students

(Bangkok : The Social Science Association of Thailand Press, 1964), p.107.

ของแบบเรียนและวิธีการสอนเป็นการปลูกฝังค่านิยมแบบเผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย อันเป็นการย่ำค่านิยมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยให้กระทบแน่นยิ่งขึ้นไปอีก ค่านิยมดั้งเดิมในที่นี้คือการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ เคารพยศของบุคคลตามฐานะ ^{๘๗} การให้ความสำคัญสำคัญต่อพวกพ้อง จึงสรุปได้ว่าสาระทางการเมืองมีบรรจุอยู่ในการศึกษาอันย่นย่อเพิ่มเติมหรือผิวเผินมาก

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนก็มีอิทธิพลต่อนักเรียนมาก และครูนั้นบางส่วนเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญยิ่ง นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ครูไทยส่วนใหญ่ยังได้รับการอบรมจากสถาบันการศึกษาในสถานความรู้ทางการ เมืองและสังคม ไม่แตกต่างไปจากการอบรมสั่งสอนที่เป็นมาแต่ก่อนเท่าใดนัก กระบวนการเรียนรู้ของครูไม่ต่างไปจากกระบวนการเรียนรู้ของเด็กที่ตนกำลังสอนอยู่ แม้แต่ในสมัยปัจจุบันวิทยาลัยครู วิทยาลัยวิชาการศึกษา ตลอดจนคณะศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ อันรวมถึงอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ก็มีหลักสูตรวิชาความรู้ทางการเมืองน้อยมาก นอกจากนั้น วิทยาลัยครูยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบราชการมาก เสรีภาพในการศึกษาหรือการมีกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และประสบการณ์ทางการ เมืองของนักศึกษาครูจึงมีจำกัด แม้แต่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ก็ถูกการเมืองครอบงำบางส่วน เพราะเรามีรัฐบาลทหารมากกว่ารัฐบาลพลเรือน เสรีภาพที่ว่ำนักมีจำกัดเช่นกัน ^{๘๘}

นอกจากนี้ยังได้มีการจัดอบรมครูเป็นครั้งคราวในเรื่องเกี่ยวกับการเมืองซึ่งหนักไปทางการต่อต้านคอมมิวนิสต์และปลูกฝังค่านิยมแบบเดิมให้แก่ครู ตัวอย่างเช่น ตอนปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๘ กรมสามัญศึกษาได้จัดสัมมนาขึ้นภายใต้หัวข้อว่า "ครูกับทางอยู่รอดของสังคมไทย"

^{๘๗} ศึกษาการแบ่งฐานะในสังคมไทยได้จาก David A. Wilson, Politics in Thailand (New York : Cornell University Press, 1962), ch. 3.

^{๘๘} กมล สมวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๓.

การสัมมนาครั้งนี้ได้เชิญนายธานีทร ทรัพย์วิเชียร ไปเป็นผู้บรรยาย เนื้อหาของการบรรยายเพิ่มไปด้วยการอธิบาย ซึ่งในแง่ของละเอียดละเอียดของคอมมิวนิสต์ รวมทั้งยังได้เสนอแนะให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนวิชาการต่อต้านคอมมิวนิสต์ รวมทั้งยังได้เสนอแนะให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนวิชาการต่อต้านคอมมิวนิสต์ลงไปในหลักสูตรชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา^{๔๘} โดยไชครุ เป็นอาจารย์สำคัญในการนี้ เพราะเขาเห็นว่าครูจะเป็นผู้สร้างค่านิยมในหมู่ประชาชนและปลูกฝังแนวอุดมการณ์แห่งการเกลียดชังลัทธิคอมมิวนิสต์ลงไปในหมู่เยาวชนได้ดีที่สุด^{๔๙} นอกจากนี้ยังได้แนะนำให้ครูฝึกอบรมนักเรียนให้ตระหนักในกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา เชื่อในบุญกรรมแต่ปางก่อน สอนให้เด็กรักความสงบสุข โดยคิดว่าชีวิตของเราขึ้นอยู่กับบุญและกรรมของเราเอง^{๕๐}

เมื่อรูปการณ์เป็นแบบนี้ เราอาจกล่าวได้ว่าระบบการศึกษาของไทยมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังทัศนคติแบบเผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย แต่ก็มีข้อว่าระดับการศึกษาจะไม่มีอิทธิพลต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย เนื่องจากระดับการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาจะกระตุ้นให้นักศึกษาตื่นตัวทางการเมืองมากกว่าในระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า ดังจะได้อธิบายต่อไป

จากรายงานผลการวิจัยของสมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์ ซึ่งได้ศึกษาในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ ครุศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่ากระบวนการอบรมทางการเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษาของไทยไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ครุกับ

^{๔๘} ธานีทร ทรัพย์วิเชียร, ครูกับทางออกของสังคมไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), หน้า ๒๗ - ๓๐.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕, ๕๓ - ๕.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

นักเรียนส่วนหนึ่งมีการขัดแย้งไม่เข้าใจกันและ เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ซึ่ง เกิดจากลักษณะการต่อต้านและความต้องการเปลี่ยนแปลง ^{๕๒} กล่าวคือ นิสิตส่วนใหญ่เห็นว่าวิชาหน้าที่พลเมืองและวิชาสังคมให้ความรู้ทางการเมืองและการปกครองเพียงเล็กน้อย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องของหลักสูตรและการสอน ในขณะที่วิชานี้วิชาสังคมไม่ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นและความศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือมีอิทธิพลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น มีนิสิตประมาณ ๑ ใน ๔ ที่มีส่วนร่วมทำงานให้ชมรมวิชาการ ในโรงเรียนในขณะที่มีนิสิตประมาณร้อยละ ๑๗.๘ - ๔๑.๘ ตอบว่าโรงเรียนไม่มีชมรมกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีนิสิตประมาณร้อยละ ๓๐ - ๕๐ ตอบว่ามีความขัดแย้งกับโรงเรียนหรือกับครูปกครอง แต่ไม่เคยแสดงอาการอย่างใดต่อตอบครู

ส่วนในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของไทย ก็หาได้เป็นสถาบันที่ทำลายล้างค่านิยม ทัศนคติเก่า ๆ ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตตามจารีตประเพณี เช่นการลดทอนลักษณะที่นิ่งเฉยทางการเมือง การไม่เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งไม่สนใจในการเมืองด้วย ดังจะเห็นได้จากการค้นพบของแมนฟิลด์ ซึ่งได้ทำการวิจัยในสังคมคนจนที่มีลักษณะล้าหลังในภาคใต้ของอิตาลี ^{๕๓} และพาย ซึ่งได้ศึกษาการเมืองของพม่า ^{๕๔} รวมทั้ง ดร.สุจิต บุญบงการ ซึ่งได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย ได้พบว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันกล่าวคือ คนในอิตาลีภาคใต้ คนพม่าและคนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่นิ่งเฉยทางการเมือง ไม่มีความไว

^{๕๒} สมศักดิ์ สงสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๑ - ๒.

^{๕๓} Edward C. Banfield, The Moral Basis of a Backward Society (Glence : The Free Press, 1958).

^{๕๔} Lucian W. Pye, Politics, Personality and Nation - Building: Burma's Search for Identity (New Haven : Yale University Press, 1966).

วางใจซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดการไม่รวมกลุ่มกันที่นอกเหนือไปจากครอบครัวและเพื่อนฝูง และเห็นว่าการเมืองเป็นสิ่งที่ตนไม่มีความสามารถ^{๕๕}

สาเหตุที่สถาบันการศึกษาชั้นสูงของไทยเป็นเช่นนั้น อาจเนื่องมาจากสังคมภายใน สถาบันการศึกษาชั้นสูงส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่มีการยอมรับอำนาจและใช้อำนาจ^{๕๖} กล่าวคือ มีการอบรมให้เคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในชั้นที่สูงกว่า ทำให้กลายเป็นบุคคลที่มีบุคคลิกภาพแบบเผด็จการ จึงขัดกับการสร้างบุคคลิกภาพแบบประชาธิปไตยที่ไม่นิยมใช้อำนาจในการแกวชข้อขัดแย้ง และเป็นผู้ที่เคารพในเหตุผล รวมทั้งการทำตามเสียงส่วนใหญ่^{๕๗} นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาชั้นสูงของไทยยังไม่ใช้สังคมเสรี เพราะเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ซึ่งขึ้นอยู่กับระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของข้าราชการพลเรือน ทำให้ขาดความเป็นอิสระทางวิชาการ และรัฐบาลก็สามารถควบคุมและแทรกแซงได้ง่ายมาก รวมทั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงไม่มีนโยบายการศึกษาที่มากไปกว่าผลิตนักวิชาชีพ ไม่มีความตั้งใจที่จะเสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้มีปัญญาและความคิดอันกว้างขวาง

อย่างไรก็ตาม ทั้ง ดร.สุจิต บุญบงการ และ ดร.ทินพันธุ์ นาคะตะ ก็โต้พบว่า นิสิตนักศึกษามีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ ซึ่งเป็นการขัดกันทางทัศนคติทางการเมือง อย่างเห็นได้ชัดตามที่ได้อธิบายมาข้างต้น เราจะเห็นว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่เคยปลูกฝังทัศนคติแบบประชาธิปไตยมากนัก ตรงกันข้ามกลับปลูกฝังทัศนคติแบบเผด็จการ แต่ในระดับมหาวิทยาลัยได้มีการปลูกฝังทั้งสองแบบ ดังนั้น ผู้ที่จะมา

^{๕๕} สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗ - ๒๘.

^{๕๖} สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย," ใน มหาวิทยาลัย, ๒๓ (ตุลาคม, ๒๕๑๓). อ้างใน สุจิต บุญบงการ, หน้า ๑๘.

^{๕๗} Seymour M. Lipset, Political Man: The Social Bases of Politics (Garden City : Anchor Book, 1963), pp. 39 - 40.

เป็นครูนี้ หลังจากผ่านขั้นตอนการศึกษามาแล้วก็มีทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองที่เชื่อและไม่เชื่ออำนวยความสะดวกปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยของ ดร.สาย ภาณุรัตน์

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๑๒ ดร.สาย ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติของครูไทยต่อกิจกรรมทางการเมือง โดยสุ่มตัวอย่างไครครุม่าศึกษา ๓๖๖ คน จากโรงเรียนรัฐบาลและราษฎร์ในกรุงเทพฯ อายุของครูส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ ๓๐ - ๔๐ ปี ซึ่งมีถึงร้อยละ ๕๖.๕๓ เพศชายร้อยละ ๓๒.๒๔ เพศหญิงร้อยละ ๖๗.๗๖ วุฒิครูที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรีมีร้อยละ ๖๘.๐๓ สูงกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรีมีร้อยละ ๒๘.๖๗ เป็นครูที่สอนอยู่ในระดับมัธยมมีร้อยละ ๓๘.๘๗^{๕๘}

ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูมีความคิดเห็นที่ถูกต้องพอสมควรในเรื่องการมีทัศนคติต่อการพัฒนาประเทศ ครูที่มีปัญญานี้มีความคิดเห็นที่แตกต่างและก้าวหน้ามากกว่าครูที่ไม่มีปัญญา และครูอายุมากมักจะมีความคิดเห็นแตกต่างกับครูอายุน้อยในบางเรื่องเท่านั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ เขามีส่วนร่วมทางการเมืองมีครูถึงร้อยละ ๕๓.๓๐ ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมีเพียงร้อยละ ๑๒.๓๐ ที่ไม่ได้ไปลงคะแนนเสียง และพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างครูที่วุฒิต่ำกว่าระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี ในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ ครูส่วนใหญ่สนใจการเมืองมากพอสมควรและเข้าใจความหมายของคำว่า "การเมือง" ค่อนข้างดี สาเหตุที่ครูสนใจการเมืองนี้มาจากหลายทาง กล่าวคือมาจากการกระตุ้นของกิจกรรมทางการเมืองเองมาจากการชักชวนของทางราชการ มาจากการใกล้ชิดกันระหว่างเพื่อนครูทั้งหลาย และมาจากทัศนคติที่ดีของครูที่มีต่อการเมือง นอกจากนี้ครูยังมีโอกาสในการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้นำแทนราษฎรโลกคือพอสมควร ก็จะเห็นว่าคุณสมบัติของ ส.ส. ที่ต้องการมากที่สุดจนถึงต้องการ

^{๕๘} สาย ภาณุรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑ - ๓.

น้อยที่สุดก็มีดังนี้ มีการศึกษาคี เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตเลื่อมใสศรัทธา ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ มีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมาย และมุ่งประโยชน์ส่วนรวม เป็นสำคัญ ๕๘

ในทัศนะของครุคึกคะตึกนักเรียนไม่คอยสนใจทางการเมือง และคิดว่าควรสนใจใฝ่ใฝ่กว่านี้ ครูจำนวนไม่น้อยกล่าวว่า ครูส่วนใหญ่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น ครูไม่ให้ความรู้พอเพียง เห็นวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นวิชาที่ไม่สำคัญ ตำราก็ยังไม่ดีพอที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่เด็ก บางคนมองว่าเป็นเรื่องผิดที่จะพูดเรื่องการเมือง เด็กจึงไม่เข้าใจการเมืองเลย นอกจากนั้นยังมีบางคนกล่าวว่า การเมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เด็กไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง ครูส่วนใหญ่เห็นว่าควรสอนเรื่องการเมืองให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะต้องสร้างให้แก่เด็ก ๖๐

เอกสารวิจัยส่วนบุคคลของ ดร.สาย อัจสรบุปผา ครูส่วนใหญ่สนใจการเมืองมากพอสมควร ครูที่มีปริญญามีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากครูที่ไม่มีปริญญาในทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาประเทศ ครูที่มีอายุมากจะมีทัศนคติที่แตกต่างจากครูที่มีอายุน้อยในบางเรื่อง ส่วนในด้านประสบการณ์การทำงานเป็นครูนั้น ไม่มีผลต่อการทำให้ทัศนคติของครูแตกต่างกันออกไป ๖๑

ในกระบวนการอบรมกล่อมเกลாத่างสังคมและทางการเมืองของครูไทย ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงการมีอาชีพเป็นครูสอนหนังสือ นั้น สรุปลงได้ว่ามีทั้งการปลูกฝังค่านิยม ทัศนคติ และความเชื่อ ทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ กล่าวคือในระดับครอบครัวและโรงเรียน มีการอบรมกล่อมเกล่าที่เน้นหนักไปทางเผด็จการ แต่พอเลื่อนมาอยู่ในระดับมหาวิทยาลัยและเมื่อมีอาชีพเป็นครูแล้ว ก็ถูกอบรมกล่อมเกล่าทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบ

๕๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘, ๖๒.

๖๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐ - ๑.

๖๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

เผด็จการ อย่างไรก็ตาม เราอาจกล่าวได้อย่างมั่นใจว่าครูไทยมีความตั้งใจ
ทางการ เมืองคละ เกลาปะปนกันไป เนื่องจากขึ้นอยู่กับการ กระตุ้นของสภาพแวดล้อมทางการ
เมืองอีกตอหนึ่ง

ครูไทยเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญต่อสังคมไทยมาช้านาน ในสมัยสุโขทัย สมัย
อยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ครูส่วนมากเป็นพระสงฆ์ซึ่งให้การอบรมสั่งสอน
เพื่อให้คนประพฤติปฏิบัติชอบ ตามธรรมะในพระพุทธศาสนา วิธีการสอนส่วนใหญ่มักจะ เน้น
ให้ท่องจำอรรถกถา ความสำเร็จของการ เรียนการสอนมักจะวัดจากความสามารถในการจำ
ของนักเรียน ตามเรื่องราวที่ครูได้สอนไป ครูได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในวิชาที่สอน
เพราะฉะนั้นสิ่งที่ครู สอนจึง เป็นที่ยกย่องและ ถือว่าถูกต้องเสมอ ครูได้รับความเคารพอย่าง
สูงจากศิษย์ แม่ชมชื่นในสังคมใดก็นับถือครู เสมือนเป็นแบบอย่างแห่งความดีงามและความ
ถูกต้อง ๒๒

ในอดีตกาลครูได้รับการยกย่อง เป็นปดถนิยมบุคคลโดยแท้ ในปัจจุบันประเทศไทยได้รับ
อารยธรรมมาจากตะวันตก จึงได้มีการปรับตัวให้เข้ากับบรรยากาศนั้น ๆ ความมุ่งหมายของ
การศึกษาเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้องการฝึกหัดคนเขารับราชการ และเป็นนักวิชาชีพชั้นสูง ครูเริ่ม
เปลี่ยนฐานะจากพระมาเป็นฆราวาสซึ่งมีฐานะ เป็นข้าราชการและ ลูกจ้าง การสอนจึงกลายเป็นอาชีพ
 อย่างไรก็ตามลักษณะของการยกย่องครูว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ยังคงอยู่
ในจิตใจของชาวชนบท ส่วนในกรุงเพมหานครมีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ เมื่อค่า
ครองชีพสูงขึ้น คนส่วนใหญ่เพ่งเล็งถึงความเจริญวัตถุเป็นเป้าหมายสำคัญในการดำรงชีวิต
เกียรติยศและชื่อเสียงวัตถุก็นด้วยความมั่งคั่ง ครูต้องดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพในสังคม ครู เริ่ม
ถูกใจเป็นเครื่องมือทางการเมืองและมักจะถูกบีบบังคับจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการปฏิบัติตาม
หน้าที่ไม่ว่าจะเป็นครู โรงเรียนรัฐบาลหรือราษฎร์ ทำให้ภาพพจน์ของครูเปลี่ยนแปลงไปบาง

แต่ไม่มากนัก ในสายตาของชาวบ้านครูยังเป็นบุคคลที่ควรเคารพนับถือและมีอิทธิพลต่อเด็กมากเช่นกัน

เนื่องจากปรัชญาการศึกษา วิธีจัดการศึกษา หลักสูตรและการเรียนการสอนของไทยแตกต่างจากประเทศในยุโรปและอเมริกาเหนือมาก ครูไทยจึงเป็นตัวยืนในการให้ความรู้แก่นักเรียนและเป็นผู้อบรมกลมกล่อมเกล้าเด็ก ดังนั้น ครูไทยจึงต้องรอบรู่มาก และทำหน้าที่หลายอย่างในเวลาเดียวกันคือเป็นทั้งห้องสมุดเคลื่อนที่ ผู้สอน ที่ปรึกษาและเป็นตำราของเด็กไปในตัว เด็กส่วนใหญ่จะเชื่อในสิ่งที่ครูสอน เมื่อเป็นเช่นนี้ครูจึงมีบทบาทสำคัญทางการเมือง กล่าวคือเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองไปให้เด็กนักเรียน นับควรรอยควยพันคน

ไคซีนักวิชาการหลายท่านยืนยันถึงบทบาทอันสำคัญทางการเมืองของครู เป็นต้นว่า เฮสส์และเทอร์นี ไคทำการคนควาเกี่ยวกับอิทธิพลของครูที่มีต่อทัศนคติทางการเมืองของผู้นเยาว ไคพบว่าโรงเรียนมีอิทธิพลอย่างสำคัญที่จะสร้างสมทัศนคติทางการเมืองของเด็ก^{๖๓} อีสตันก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่เสนอความคิดว่า แม้สถาบันทางการศึกษาจะไม่ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาดังการเมืองแก่เด็กโดยลำพัง เนื่องจากมีองค์กรอื่น ๆ ไคทำหน้าที่นี้อยู่แล้วก็ตาม แต่ขอเท็จจริงมีว่าโรงเรียนมีโอกาสที่จะเข้าถึงจิตใจของเด็กในช่วงเวลาอันสำคัญของชีวิตเป็นระยะเวลาถึง ๑๐ ปีนั้น ย่อมจะแสดงให้เห็นได้ว่า พลังอำนาจของโรงเรียนที่มีต่อระบบการเมืองนั้น ย่อมมีอยู่อย่างใหญ่หลวงยิ่งนัก^{๖๔} แม้แต่ ดร. สาย ภานุรัตน์ ก็มี ความเห็นว่า ครูในฐานะที่เป็นตัวแบบหรือผู้มีความเชี่ยวชาญ และเป็นแหล่งความรู้ที่ช่วยส่งเสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองให้แก่เด็ก^{๖๕}

^{๖๓} สาย ภานุรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๕.

^{๖๔} David Easton, "The Function of Formal Education in a Political System," School Review, (Autumn, 1957), p. 314.

^{๖๕} สาย ภานุรัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๕.

นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยของคณะอาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์ได้พบว่า โรงเรียนหรือครูมีส่วนเสนอระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้กับ
ประชาชนด้วย จากการพิจารณาคำถามข้อที่ ๒๑ "ท่านเข้าใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับ
ประชาธิปไตย หน้าที่พลเมืองและการเลือกตั้ง ท่านทราบมาจากไหน ๑. จากผู้แทน
ราษฎร ๒. จากโรงเรียนขณะที่เรียนหนังสือ ๓. จากหนังสือพิมพ์ วิทยุ เป็นต้น
๔. จากขบวนการ ๕. จากพระ ๖. อื่น ๆ" จากการวัดผลการสอบถาม
จะเห็นวาทะพาทของครูในการให้ความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตย หน้าที่
พลเมืองและการเลือกตั้งมีอยู่ในน้อยเลย เพราะตัวเลขรวมที่ได้จากการสอบถามเป็น
จำนวนร้อยละ ๓๐.๐๘ ยืนยันว่า ชาวบ้านได้รับความเข้าใจดังกล่าวมาจากโรงเรียนขณะ
ที่เรียนหนังสือ และโดยเฉพาะประชาชนที่ให้สัมภาษณ์ในภาคใต้ มีจำนวนถึงร้อยละ ๖๐.๐๗
โดยยืนยันบทบาทที่สำคัญของครู ^{๖๖} แต่ในส่วนกลางมีจำนวนเพียงร้อยละ ๒๖.๒๒ เท่านั้น
ขอให้พิจารณาในตารางที่ ๑๒ ประกอบ

ตารางที่ ๑๒

คำถามที่ ๒๑ ท่านเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ประชาธิปไตย
และหน้าที่พลเมือง ท่านทราบมาจากไหน

แหล่งของความรู้	รวม	เหนือ	ใต้	อีสาน	กลาง
ผู้แทนราษฎร	๕.๖๙	๖.๙๗	๕.๖๗	๓.๐๓	๗.๕๐
โรงเรียนขณะที่เรียนหนังสือ	๓๐.๐๘	๒๓.๑๘	๖๐.๐๗	๘.๕๖	๒๖.๒๒
หนังสือพิมพ์ วิทยุ เป็นต้น	๓๙.๓๐	๓๘.๕๓	๒๖.๔๔	๖๓.๑๑	๓๓.๔๕
ขบวนการ	๑๖.๗๒	๒๒.๓๑	๕.๔๓	๒๒.๑๔	๑๘.๑๕
พระ	๐.๔๗	๐.๕๑	๐.๗๖	๐.๑๓	๐.๕๒
อื่น ๆ	๗.๗๕	๕.๕๐	๕.๖๗	๓.๐๒	๑๔.๒๖
รวม	๑๐๐%	๑๐๐%	๑๐๐%	๑๐๐%	๑๐๐%
	๖๒๘๗	๖๓๘๙	๖๒๘๘	๖๓๕๘	๖๔๕๐

ที่มา : คัดแปลงมาจากคณะรัฐศาสตร์, เมืองเดิม, หน้า ๑๑๗.

^{๖๖}
คณะรัฐศาสตร์, เมืองเดิม, หน้า ๑๑๗.

เราอาจสรุปได้ว่า ครูไทยมีบทบาททั้งต่อสังคมและการเมืองของไทยมาก แม้ว่าบทบาททางการเมืองของครูไทยจะไม่เห็นเด่นชัดนัก แต่การเป็นผู้นำทางความคิดของเด็ก ตลอดจนการปลุกฝังทัศนคติทางการเมืองให้เด็กนั้น นับว่ามีอิทธิพลต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมาก เพราะการปกครองที่จะดำรงอยู่ไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่เข้าใจและไม่มีความรู้เรื่องประชาธิปไตย ตลอดทั้งไม่มีบุคคลิกภาพแบบประชาธิปไตย

สรุป

ในบทนี้เราได้ทำการศึกษาถึงวัฒนธรรมของไทย โดยเฉพาะเราได้ศึกษาจากผลงานการวิจัยอันเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มประชากรต่าง ๆ เพื่อที่จะหาข้อสังเกตเป็นการทั่วไปของทัศนคติทางการเมืองของครูไทย เริ่มแรกเราได้ศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสังคม จากสถาบันทางสังคมหลาย ๆ สถาบันประกอบกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว โรงเรียนและศาสนาพุทธ ซึ่งพอสรุปลักษณะทั่วไปได้ว่าสังคมไทย เป็นสังคมของการยกย่องในอำนาจ ในผู้นำทางการเมือง และการทหาร ในฐานะทางสังคมได้แก่วงศ์สกุล และในฐานะทางเศรษฐกิจได้แก่มั่งคั่งร่ำรวย นอกจากนั้นยังรักพวกพ้อง นิยมรับราชการ ชอบอยู่อย่างสงบสุข มีจิตใจโอบอ้อมอารี และชอบพึ่งตนเอง ไม่นิยมรวมกลุ่มที่เป็นการถาวร

ในลำดับต่อไปเราได้ทำการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย จากผลงานทั้งรายงานการวิจัยและหนังสือตำรับตำรา ซึ่งพอสรุปได้ว่าในระยะ ๑๐ ปี ที่แล้วมาประชาชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับลักษณะทั่วไปของสังคมไทยที่ได้พบในหัวข้อก่อน กล่าวคือ มีวัฒนธรรมทางการเมืองที่ค่อนข้างเผด็จการมากกว่าค่อนข้างไปทางประชาธิปไตย อิทธิพลที่มีต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ มาจากการอบรมกล่อมเกลามาทางสังคมตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่และสถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดก็คือครอบครัว ศาสนาพุทธ โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถานที่ทำงาน

หลังจากที่เราได้รู้ถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยโดยทั่วไปแล้ว เราอาจจะตั้งข้อสังเกตได้ว่า ครูไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคนไทย ย่อมมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมือนกับประชาชนทั่วไป แต่เนื่องจากกลุ่มครูเป็นกลุ่มบุคคลที่มีการศึกษา ดังนั้น จึงได้ทำการศึกษาถึงการอบรมกล่อมเกล่าในระบับโรงเรียนและมหาวิทยาลัยเป็นพิเศษ เพื่อที่จะได้รู้ว่ามีการศึกษาของไทย ผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกล่ามาอย่างไร ปรากฏว่า นักศึกษาไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ดร.สาย ภาณุรัตน์ ที่พบว่าครูไทยสนใจในการเมืองเพียงบางส่วน อีกส่วนหนึ่งมีความนิ่งเฉยทางการเมืองต่องับการกระทำทางการเมือง ทั้งจากทางราชการและสภาพแวดล้อม เช่นการหาเสียงและการพูดคุยกับเพื่อนครู สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นข้อค้นพบข้อสังเกตในอดีต ซึ่งเราจะได้ทำการทดสอบกันต่อไปในบทที่ ๔.